

Kitap Tanıtımı

Gülsüm Depeli

Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi

• • •

Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara

Yayına hazırlayan: Funda Şenol Cantek

Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2012, 688 sayfa

Az Kalsın Sevmeyecektim Seni Ankara...¹

Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara adlı bu kitapta akademik yazılar da var, deneme yazıları da ve elbette edebiyat yazıları da. Sadece yazınsal türler arası bir farklılık değil kitaba çeşitlilik ve melezlik katan. Farklı dönemlerden ve kuşaklardan yazarların kalemleri de bir araya getirilmiş. Diğer bir deyişle Ankara'nın tarihinden gündelik hayatına, sanatından mimarisine, imgesinden temsiline kadar birçok

• • •

1 Bu kitap toplam 43 yazarın katkılarıyla ortaya çıkmış kolektif bir eserdir. Bu nedenle kitaptan alıntılarda sayfa numarası ile birlikte yazar isminin de belirtilmesine özellikle dikkat edilmiştir.

Her şeyi yazma hevesine kapılmışken kendini sınırlaması gerçeği ile yatıştırılan bu yazı ise ister istemez biraz kolaj kıvamında çalınacaktır kulağa.

Ayrıca, kitabın bir üniversite yayınevinde basılmış olması özellikle heyecan uyandırıcıdır. Ankaralıların üniversitelerden beklentilerini artıracak gibidir.

konuya temas eden bu kitap, bugünün Ankara'sına ellerini, ayaklarını, gözlerini veriyor, kentin üstünde aklın ve kalbin yerini işaretliyor, neredeyse bir başkente psikanaliz yapma hevesi uyandıracak bellek izleri sunuyor.

Kitaptaki hemen her metnin ana konusu yanında, alttan alta Ankara'nın duygusunu bulmaya çalıştığı, kente dönük bir sevgi yatırımının olası kaynaklarını araştırdığı izleniyor. Yazılar Ankara'ya sevgi hediye etme arzusu ile kaleme alınmışlar adeta. Peki neden? Her nedense Ankara'yı sevmek mesele... Kitabı yayına hazırlayan Funda Şenol Cantek'in de belirttiği gibi, Ankara'ya dönük sevgi açıklaması genellikle bir rahatsızlık duygusu eşliğinde dile dökülür; kendine gerekçeler araştırır (Cantek, 12). Belki şudur bunun sebebi: Ankara'yı takdir etmek ve sevmek bu duygudan çok daha fazlası olarak çerçevelenmiştir. Bu kenti sevmek Milli Mücadele'yi onaylamakla, Cumhuriyet'le barışık olmakla örtüşük tanımlanmıştır (Kaynar, 420). Oysa ki Ankara kendisi bu duygu projesine katılmaya pek de heves etmez. O öyle ilk bakışta sevdirmez ki kendini... Gizemi olan, merakı kışkırtan, talepleri yükselten bir kent değildir Ankara. Yavaş yavaş zaman geçer, tanırınız Ankara'nın tarzını, dilini, edasını. Örneğin "kulağınız Ankara'nın soğuşundan yandığında bir gün" (Şimşek, 660) "işte Ankara" dersiniz. Öğrenilmiş bir sevgiyle, tanımanın verdiği güvenle seversiniz Ankara'yı.

Kitapta ağırlıklı erken Cumhuriyet'in Ankara'sı hakkında yazılar var. Çünkü Cumhuriyet, Ankara'nın geçmişi ile bir projeksiyon olarak inşaatı başlamış olan geleceği arasındaki kopmayı tesis etmekte en önemli uğrak. Bu kopma kitaptaki birçok metinde sorgulanıyor. Örneğin Hacıbayram'ın bitişiğindeki Augustinus Tapınağı'nın, kentin dokusundaki Selçuklu ve Osmanlı kalıntılarının "suda eriyen şeker gibi" görünmez hale gelmesi, bu yeni ulus-bellek inşaaıyla ilişkilendiriliyor (Güven, 35; Aydın, 62). Bir hayat anlatısı yok da sanki Ankara'nın, tarihin işliğinde yontularak sağlanmış bir geçmişi ve Cumhuriyet sonrası ölçümlenerek tasarlanmış, gelecek gibi davranan bir "bugünü" var.

Modern (baş)kente dair tüm söylemlerin sınındığı 20. yüzyıl (Sargın, 148) geçişinde Ankara'nın kentsel gelişimi,- belediyeçilik meselesi olmanın çok ötesinde doğrudan "devlet meselesi"ydi. Devletin kendine mesele edindiği "sorunlar" skalası alabildiğine uzundu. Bunların içinde ulus-devletin yeni yurttaşının tanımsal harcı, gündelik hayatı, görgüsü ve bilgisi ve hatta sanatsal donanımı da vardı örneğin...

Hemen hepsi İstanbul'dan gelen cumhuriyet elitleri için Ankara çöldü, bozkırdı ama öte yandan tam da bu nedenle "boş levha üzerine işlem yapma", "bozkırdan orman yaratma" iştahı uyandırıyor; bundan böyle Ankara nasıl tahayyül edilir ise aynen öyle bir tasvire kavuşacaktı. Dolayısıyla peyzaja müdahale ile kültüre müdahale arasındaki bağlantı Ankara'yı okumanın önemli bir anahtarıydı (Aydın, 76). Sınıf kavramından kaçınıldığı, işçilerin dahi memur olarak görüldüğü (Özalp, 341) 1930'ların Ankara'sında, birbirinden farklı sınıflar bir aradaydı; kurucu yabancılar, memur yabancılar, işçi yabancılar... (Kaynar, 410). Ya yerliler? Onlar tarih kaydının görüş alanında değildi ama milliyetçi tedarikat tüm uğraşını onlar üzerinden yapılandırıyor.

Her şey hesapla ve kitapla düşünülüyordu. Atatürk'ün uygar toplumlar için bir ölçüt olarak gördüğü opera sanatının ülkemizde yerleşmesi 1920'lerin sonu itibarıyla artık önemli ihtiyaçlardandı (Kahramankaptan, 327). Alaturka müzik ise "bir yobazın garbin yüzüne geçirmesi" derecesinde korkunç bulunuyor (Ahıska, 502), milliyetçiliğin ideologlarından Ziya Gökalp dahi bu müziğin aslında Türk müziği olmadığı ispatına girişiyordu (Ahıska, 501). Mustafa Kemal her şeye yetişiyordu; opera ihtiyacını tespit etmenin yanında, kentte her nedense sık sık çıkan yangınların az hasarla atlatılması konusunda girişimlerde bulunuyor (Tunçer, 254) ve hatta Ankara sokaklarında gezerken gördüğü inşaat halindeki evleri de o denetliyor, pencerelerinin kapılarının nereden açılacağına bizzat kendisi karar veriyordu (İnce, 371). Yakup Kadri'nin *Ankara* romanındaki Selma karakteri dahi Ankara hakkındaki olumsuz düşüncelerini Mustafa Kemal'in yaşadığı gösterişsiz kulübeyi görmek sayesinde değiştirmişti (İnce, 377).

Sözün özü, neredeyse yoktan bir başkent inşa ediliyor, bu süreçte mimarının biçimlenmesinde Jansen ve Löchner, müzik altyapısında

ise Hindemith, Zuckmayer, Kempff gibi Almanlar da emek veriyordu. Öyle ki, Refik Halit Karay'a göre "Anadolu kasabalarının bu en kuru-su, en karası, en darı ve en durgunu yerleşim", 1938'e gelindiğinde artık "ava çıkartılmış bir seter gibi" enerji doluydu (Kaynar, 391).

Kitaptaki makaleler ve diğer metinler eşliğinde, kentin içinde bir gezintiye çıkalım biz de, rivayet diliyle... Sizi bilmiyorum, bir kentin geçmişine dokunmak duygulandırır beni... Örneğin bugünkü Atatürk Bulvarı'nın adı Kızılbey Yolu'ymuş eskiden (Tanyer, 517). Strazburg Caddesi'nin adı da Serçe Sokak'mış hatta (Şimşek, 660). Ulus Meydanı civarı Taşhan diye bilinirmiş. Meydandaki ünlü Ulus Heykeli ise oraya heykeltıraş Heinrich Krippel tarafından 1927 senesinde dikilmiş (Tunçer, 242).

1920'lerin ikinci yarısı Ankara'nın kalbi Ulus ve civarıymış. Cumhuriyetin ilanıyla koşut olarak hızla serpilen kentte 1926'da eski Ankara'da 202, Cebeci'de 24, Yenişehir'de ise 14 yeni yapı yapılmış. Aynı yıllarda Tahtakale Çarşısı'nda 210 civarında dükkan varmış (Tunçer, 245-246). Yazık ki 1929 senesinde Tahtakale'de yangın çıkmış, çarşı kül olmuş. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* romanında da adı geçen, Selma Hanım ile Nazif Bey'in ilk yerleştiği yer olan Tacettin Mahallesi varmış bir de; çok İstanbullu ağırlamış bu mahalle zamanında. Hala yerinde mi acaba? Şimdi görünmez artık kentin içinde ama kalenin uçurumunun altından Altındağ'a doğru Hatip Çayı akarmış (Kaynar, 400). Bugünkü Bentderesi'nin kıyısında 1920'ler sonunda "Cumhuriyet Bahçesi" varmış, içinde de tiyatrosu (Tanyer, 522). Opera Binası dersiniz 1940'ların başında Sergievi'ymiş; yurtdışından ithal gelen kumaşlar burada sergiliğe ve satışa çıkarmış (Tunç, 218). Gençlik Parkı ise ilk 29 Haziran 1944 senesinde halka açılmış (Emiroğlu, 437).

Kentin en gözde mekanlarından biri Karpiç Lokantası'ymış; Baba Karpiç bu lokantayı açmak için 1928'de İstanbul'dan gelmiş Ankara'ya. Karpiç Lokantası'ndan başka bir de Taşhan'ın ordaki Şehir Lokantası iyi bilinir pek rağbet görmüş. Macar Lokantası, Çiftlik Gazinosu, Bomonti Bira bahçesi ve Ankara'nın ilk barı olarak ünlenen, Bankalar Caddesi'nin Ulus'a birleştiği yerdeki Fresko'nun Barı (Kay-

nar, 415-420) zamanın akla gelen diğer mekânları. Zamanın en “asri” balolarının verileceği, “Cumhuriyet’in kadroları ile yabancı ülke temsilcilerinin bir araya gelebilecekleri” Ankara Palas da yine 1928’de açılmış. Yerlilerin içine girmeyi hayal bile edemediği bu mekânın onlar nezdindeki namı Ankara’nın ilk “alafranga han”ı olmasından geliyor-muş (Kaynar, 397-398).

Bugünkü Ankara’nın geçmişinde, ilk muntazam sinema da yine Fresko Efendi ve Kemal Bey’in teşebbüsleriyle 1922’de açılmış; eski Meclis’in karşısında, Şehir Bahçesi’nde. Bu sinema 1929’da yanmış (Tanyer, 519). Rüzgarlı Sokak henüz adını almamışken, Ankara’nın ilk sinemalarından sayılan Kulüp Sineması konduruluvermiş başucuna. Adı daha sonra Halk Sineması olmuş, 1941’de o da yanmış, yerine Park Sineması açılmış. Anafartalar Caddesi üstünde ise 1930’ların ve hatta 40’ların en önemlilerinden Yeni Sinema varmış (Tanyer, 541-542). Sait Çelebi adlı bir zat tarafından açılan Ulus Sineması ise adı sizi yanıltmasın, Ulus’ta değil Yenişehir’de açılmış (Tanyer, 546-547). Zafer Çarşısı’nın oralarda açılmış olan Büyük Sinema ise aynı zamanda Zeki Müren’in ilk konserini verdiği yerlerden biri olarak belleğimizde yer tutuyor bugün (Tanyer, 550). Bu arada şimdiki Metropol Sineması’nın adı eskiden Aykut Sineması’yymış (Ulusay, 529-530). O zamanlardan 1960’lara ve devamına geldiğimizde Ulusay yürüdüğü ve yürümediği yollarını andığı Ankara’da, Tunalı’da, Yenimahalle’de, Cebeci’de hatta Gölbaşı’nda olmak üzere 40’dan fazla sinema adı sayar. Düşünüyorum da, şimdi Yenimahalle’de hala ayakta olan Alemdar İşhanı aslında eski Alemdar Sineması mıymış acaba? O yıllardan bizim hafızamıza temas eden artık kapanmış olan Kavaklıdere Sineması var, eski Derya Sineması var, tekrar açılan Batı var, hala direnen Kızılırmak var... Akibeti belirsiz Akün var bir de... Ankara’da hayat hızlı deviniyor; devriliyor demeli belki de...

Rüzgarlı Sokak’ın adı geçmişken unutmadan ekleyelim, şimdilerde artık hırdavatçı, boyacı ve kaportacı gibi dükkanların olduğu bu sokak 1930’lardan itibaren Ankara basın can eviymiş (Cantek, 467). Devlet bürokratlarına ve meclisteki sıcak siyasete ilişkin haberler hop diye Meclis’in arka kapısına açılan bu sokağa düşermiş. Cumhuri-

yet'in dava gazetesi *Hakimiyet-i Milliye*'nin bürokrasi ile teması daha da ileri noktadaymış hatta; gazete doğrudan Mustafa Kemal ve kurucu seçkinlerin kontrolünde hazırlanmış. Daha sonra *Ulus* adını alacak olan gazete ile birlikte gazetecilik mesleğine "salon adamlığı", "refakat muhabirliği", "kapı dibi muhabirliği" gibi tabirler eklenmiş (Cantek, 468-470). Sokaktaki Kör İsmail'in Meyhanesi, Şükran Lokantası, Tabarin Bar, Kürdün Meyhanesi ve Cemal Baba'nın Yeri, gazeteciler ile dolar, şenlenirmiş. Gelin görün ki Rüzgarlı da 1961'de yangın geçirmiş, bir daha da kendini toparlayamamış (Cantek, 478). Ankara'da ne çok yangın çıkmış!

Başkentin Yenişehir diye anılan Kızılay tarafı daha yeni yeni serpiyormuş 1930'ların ikinci yarısında. Kentin yabancı konuklarını Gar'dan Ankara Palas'a doğru taşıyan şoför, "hepsi de birbirinden ayrı, birbirinden uzak, çok uzak yapılmış binalar, evler"i göstererek, "Yenişehir... Büyükşehir!" sözleriyle aynı zamanda Ankara'nın geleceğine mihmandarlık yapıyormuş adeta (Kaynar, 395).

Yenişehir'in 1950'lerde Tuna Caddesi'nin hemen başında açılan Piknik'i ünlüymüş. Hangi kategoride sayılması gerektiği bilinmeyen bu mekanın belediye onayı "Brasserie", "Amerikan Büfe Şarküteri" olarak çıkmış, Piknik adı sonradan gelmiş. Atatürk Orman Çiftliği birası Piknik'in bir klasiğine dönüşmüş o yıllarda (Ergir, 234-236). Hatta Hot Dog diye bilinen Amerikan sandviçini Ankara ta o yıllardan tanıyormuş (Soysal, 411). Yazık ki Piknik'in sahibi Özal dönemi ile birlikte gelen yeni ekonomik hamlelere ayak uyduramamış, kapanmış. Piknik'i Özal, Ankara Palas'ı ve Bulvar Palas'ı ise Hilton ile Sheraton bitirecekmiş meğer (Biryol, 249).

Serüvenine 1941 yılında Samanpazarı'nda başlayan Ayhan Mağazası da 1969 senesinde Kızılay'a, bugünkü Ziya Gökalp Caddesi üstündeki yerine taşınmış. Adalet Ağaoğlu'nun da ağabeyi olan Ayhan Sümer'e göre, şehir "Ulus'u, Hamamönü'nü, Samanpazarı'nı, Denizciler Caddesi'ni, İsmetpaşa'yı, Anafartalar Caddesini bırakıp Yenişehir'e, Bakanlık'a, Kavaklıdere'ye, Bahçeli'ye doğru usul usul ağmaya" başlayınca, haliyle müşterileri de onları "modern yerlerde" görmek istemiş (Tunç, 220).

Bugün bildiğimiz Sosyal İşhanı dersiniz 1940'larda ve 50'lerde apartmanmış. Ayşe Kulin'in çocukluğu bu apartmanda geçmiş. Kalo-riferli, haftada bir gün sıcak suyu akan, hatta havuzunda kırmızı balıklar dahi yüzen bu apartman o yıllar masal dünyası denecek kadar güzel, Ankaralıları açısından ise gözdeymiş (Kulin, 368). Apartmanın altında Süreyya Gece Kulübü varmış (Emiroğlu, 462).

1950'lerin Ankara'sına gelindiğinde artık kentte her daim en temiz giysileriyle dolaşan, yolda yürürken birbirleriyle nazikçe selamlaşan ve karşılıklı iltifatlar konusunda cömert davranan Ankaralıları varmış. Operayı ve sinemayı bir ritüel gibi en özenli kıyafetlerini giymiş olarak izlerlermiş. Bu öğrenilmiş görgü millileşme tedrisatının sonuç meyveleriymiş adeta. Düşünün ki, Piknik'in şef garsonu Vasil Lupi'nin yurtdışına gidecek genç subayların siparişlerini İngilizce alması, bu toplumsal eğitimin gündeliğe kadar nüfuz ettiğinin en iyi göstergesi (Ergir, 240). Unutmadan; o yıllarda yedi gün yirmi dört saat açık olan Piknik'in yegane resmi tatili Mustafa Kemal Atatürk'ün öldüğü 10 Kasım tarihiymiş (Ergir, 236). Öyle bir rikkat ve terbiye ki, Nazım Hikmet'in dediğine göre Ankara'nın Garı'nda yüksek sesle gültüşülmezmiş bile (Kaynar, 394). Ankara'nın kızları ise serzenişli bir türkünün sözlerine bakılırsa o yıllarda hep söz verir hiç gitmezlermiş randevularına. Burhan Asaf Belge'nin deyişiyle "inkılabın en erkeğini yapmış bir millet"ten (Ahıska, 506) laf açılan Ankara'da, babaya (Gazi'ye) hayranlıkla eğitilen genç kadınlar özgürlüğün peşinde dik-katli ve temkinli, çok düşlü, eser miktarda gerçekliymiş... (Köker, 349-352).

Uluslaşma sürecinin başkent tedrisatından geçen, iç dünyasında dalgın ve dalgalı Ankaralı, içindekileri gürültüsüz, görgülü sorgulu bir dile tahvil etmiş; edebiyata dökmüş. 1930'lardan beri dergiciliğin kaynağı olan, *Belleten*, *Kadro*, *Adımlar*, *Yaprak*, *Mavi*, *Yeni Adam*, *Pazar Postası* ve daha birçok dergiye ev sahipliği yapan Ankara, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Cemal Süreya'nın da söylediği gibi, 1960'lardan itibaren artık sadece hükümetin değil edebiyatın da kalbiymiş. Edebiyatçılar tayfası sık sık Bayındır Sokak üzerinde bahçe içinde Mor Sal-kım Meyhanesi'nde bir araya gelir, birbirleriyle yazılarını şiirlerini

paylaşmış. Bu arada, asıl adı Missouri olan bu mekanın adını anti-empyralist bir tutumla değiştirip Mor Salkım yapanlar da yine edebiyatçıları (Tanyer, 462). 1960'larla birlikte edebiyatın sınıfı da yönetici elitler düzeyinden kurtulmuş; alt, orta düzey memurlar işçi çocukları da edebiyat alanında kalemini göstermeye başlamış (Emiroğlu, 439-441). Kimler kimler yokmuş ki Ankaralı!? İlhan Berk, Salah Bırsel, Enver Gökçe, Necati Cumalı, Atilla İlhan, Turgut Uyar, Çetin Altan, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Fakir Baykurt, Bilge Karasu, Ece Ayhan, Sezai Karakoç, Leyla Erbil, Oğuz Atay, Erdal Öz, Sevgi Soysal Ankaralı edebiyatçılardan sadece bazıları.

Artık yazıyı bitirmek üzereyken herkesin etrafında döndüğü sözün etrafında bir de biz dönelim; İstanbul'u analım. Ankara hep biraz İstanbul' bakarak ölçülür ve biçilir ya, bu kitabın iki yazarı ise hazır denklemi tersine çevirir; İstanbul'a Ankara'dan bakarlar. Zira sevilmekten şımarmış İstanbul Ankara'nın karşısında biraz da görgüsüzlükle malul değil de nedir?... (Sevinç, 617). Sürekli İstanbul'u merkeze alıp, onu sanatın kültürün, hayatın memadın başkenti gibi göstermek ısrarı, Ankara'yı ve Ankara'nın üretken dünyasını sansürlemektir dense yeri değil midir peki!? (Tuncer, 610). Ankara suskun değildir ki! Sohbetler şehridir aksine (Cankaya, 493). Öne çıkmaya bile, mütevazı bir jestle kendini her zaman göstermiştir. Çünkü bir fon değil bir karakterdir Ankara; edebiyatta, sinemada ve hatta televizyon dizilerinde dahi mutlaka göz teması kurar bizimle; bu konuşmak demektir.

İşte bunları ve daha fazlasını anlatıyor *Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara*. Ankara'nın olabildiğince geniş bir resmini ortaya koyan, kente dönük merakın hem bilgisini hem de duygusunu doyuran bu kitap, anlattıklarının yanında ayrıca akla düşürdüğü yeni sorular ile değerlendirilmeli. Yüzünü ağırlıkla geçmişin tarihsel izlerine dönmüş kitap, Ankara'nın bugününe dönük çalışmalarla çoğalmayı, tamamlanmayı beklemekte gibi... Anlatacak daha o kadar çok Ankara var ki! Gündelik eylem ve muhalefet törenselliğinin rutiniyle Yüksel Caddesi, özellikle 1980'lerin ikinci yarısından itibaren sayısı hızla artan düğün salonlarıyla capcanlı Maltepe, son yıllarda can çekişmekte olan Tando-

ğan Çarşısı'nın puslu ve tozlu atmosferi, TOKİ'leriyle ve kentsel dönüşüm bölgeleriyle Mamak, Hıdırlıktepe, Çiçin, Dikmen anlatılmalı daha. Sözün özü bu devasa Ankara kitabı doğurmalı!